

Etkileşimsiz Dinlemede Veri Kaybı Üzerine Bir Durum Çalışması

Berker KURT¹

Özet

İletişim becerileri arasında dinleme en erken öğrenilen ve en sık kullanılanıdır. Dinleme sürecinin gerçekleşebilmesi için insanın fizyolojik, duygusal, davranışsal, bilişsel ve üst bilişsel becerilerini belli oranlarda işletmesi gerekir. Bunun yapılabilmesi için de mutlaka veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Etkileşimsiz dinleme sürecinde aktarımlar arasındaki veri kaybını ortaya koymayı amaç edinen bu çalışma, nitel araştırma çerçevesinde durum çalışması desenlerinden bütüncül tek durum deseninde tasarlanmıştır. İçerik analizine tabi tutulan araştırma verileri, amaçlı örneklem yöntemiyle seçilen 42 üniversite öğrencisinden toplanmıştır. Araştırma sürecinde katılımcılara bir metin verilmiş ve bu metnin sonraki katılımcıya aktarılması istenmiştir. Söz konusu süreç altı kez tekrar edilmiş ve araştırma süreci tamamlanmıştır. Sonuç olarak olay, yer, zaman ve kişi unsurlarından oluşan hikâye edici türdeki kaynak metin, etkileşimsiz dinlemeye dayalı aktarım sonunda her bir aktarımda ortalama %41,3, altı aktarım sonunda da ortalama %78,3 oranında veri kaybına maruz kalmıştır. Bunlar arasında en az veri kaybı olay ve kişi unsurlarında yaşanmıştır. Bu durum, dinlenen bir metnin aktarımında en fazla olay ve kişilere önem verildiğini göstermektedir. Araştırmadan çıkan bir diğer önemli sonuç da metnin içeriğinde yoğun olarak bulunan deyim ve sayısal ifadelerinin aktarımlar sırasında varlığını tamamen yitirmesi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, dinleme becerisi, etkileşimsiz dinleme, veri kaybı, durum çalışması.

A Case Study on Data Loss in Noninteractive Listening

Abstract

Among the communication skills, listening is the earliest acquired and most frequently used. For listening process to happen, one needs to operate his/her physiological, emotional, behavioral and metacognitive skills in certain proportions. To do this, data is absolutely needed. This study, which aims to reveal the loss of data between the transfers in the noninteractive listening process, is designed as a holistic single case pattern from the case study patterns within the framework of qualitative research. The research data, which were subjected to content analysis, were collected from 42 university students selected by the purposeful sampling method. During the research process, the participants were given a text and asked to transfer it to the next participant. This process carried out six times and the research process was completed. As a result, the narrative type of text listening, consisting of event, location, and character elements, suffered an average of 41.3% of data loss at the end of each transfer, and an average of 78.3% of data at the end of six transmissions. The least loss of data among them was seen in the character and event elements. This points out that events and characters are given importance the most in the transfer of a text that is listened to. Another important result of the research is that the idioms and their numerical expressions which are densely used in the text are completely lost during the transfers.

Keywords: Teaching Turkish, listening skill, noninteractive listening , data loss, case study.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, berkerakdeniz@gmail.com, ORCID:0000-0003-4788-0909.

GİRİŞ

Atwater (1988) “Tüm iletişim becerileri arasında dinleme, en erken öğrenilen ve en sık kullanılanıdır. Buna rağmen en az öğretilen ve en az hâkim olunandır. İletişim zamanının yarısından fazlası dinlemeye harcanmakta, kötü dinleme nedeniyle bu zaman israf edilip gitmektedir.” (akt. Bolton & Grover Bolton, 2018: 2) demek suretiyle dinlemenin iletişimdeki önemini ve durumunu ortaya koymuştur. Benzer olarak David Nunan’ın (1997) da dil becerileri arasında ihmal edilmiş, değersiz görülmüş ve üzerine fazla çalışma yapılmamış bir beceri olarak gördüğü dinleme becerisini “*Külkedisi Becerisi*” (the Cinderella Skill) olarak adlandırması, dikkati dinleme üzerine yöneltmiş, bu beceri üzerine yapılan çalışmaların artmasını sağlamıştır. Gerçekten de Rubin ve Roberts’ın 1987 yılındaki çalışmalarında dinleme araştırmalarının henüz başlangıç aşamasında olduğunu belirtmeleri, dinlemenin uzun yıllar ne kadar ihmal edilen bir beceri olduğunu göstermektedir.

İletişimin başlamasını, sağlıklı bir şekilde ilerlemesini ve kaynak ile alıcı arasında mesaj olarak adlandırılan verilerin doğru olarak aktarımını sağlayan önemli bir dil becerisi olan dinleme, fizyolojik, duygusal, davranışsal, bilişsel ve üst bilişsel süreçleri barındırır. *Fizyolojik boyutta*, dinleme için gerekli olan tüm odyolojik unsurlar yer almaktadır: Ses, kulak ve bölümleri, kaslar, sinirler, beyin ve bölümleri ve hatta izlemeye de dayalı olduğu için gözü de bu boyuta koymak mümkündür. Dinlemenin *duygusal boyutunda*, bireylerin kendisini veya başkalarını sürece dâhil etme çabası vardır. Gönüllü olunmadıktan veya motivasyon sağlanmadıktan sonra dinlemenin gerçekleşmesi mümkün değildir. *Davranışsal boyutta*, uyarıcı-tepki ilişkisi çerçevesinde dilsel veya dil ötesi unsurlara göre bireyin geri bildirimde bulunması vardır. *Bilişsel boyutta* bireyin dinleme sürecinde yaptığı katılma, anlama, alma ve yorumlama gibi süreçler gerçekleşir. Bireyin dinleme sürecinde zihinsel faaliyetlerini kontrol etmesi ve kendi dinlemesine ilişkin kararlar verebilmesi de *üst bilişsel boyutta* gerçekleşir (Kurt, 2020).

Dinleme sürecinin gerçekleşebilmesi için insanın sözü edilen bu boyutların tümünü veya birçoğunu belli oranda işletmesi gerekir. Bunu yapabilmesi için de mutlaka bir veriye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü veri olmaksızın dinleme sürecinin başlaması imkânsızdır. Bu açıdan bakıldığında anlamlı veya anlamsız işitilen her ses, dinleme için tetikleyici vazifesi gören temel kaynaktır.

Sözel olarak alınan verilerin iki türü vardır: *açık ve örtülü* (Weaver, 1972: 9). Açık veriler açıkça söylenir ve bunları anlamak kolaydır. Sözlü olan ve kulağa gelen her ses açık veriyi oluşturur. Örtülü veriler ise söylenmez, sadece ima edilir. Bu tür veriler, dinleyicinin duyduklarından hareketle çıkarım yaparak oluşturduklarıdır ve çoğu zaman açık olarak duyulanlardan daha önemlidir.

İnsanlar verilerden etkileşimsiz veya etkileşimli dinleyerek istifade ederler. *Etkileşimsiz dinlemede* dinleyenin aldığı mesajlara tepkide bulunması söz konusu değildir. Burada dinleyici karşısındaki ile herhangi bir şekilde iletişime girmez. Radyo dinleme, televizyon izleme, konferans dinleme gibi. *Etkileşimli dinlemede* ise dinleyen ile konuşan arasında bilgi alışverişi vardır. Yani tepkinin, anında konuşmacıya gösterilebileceği bir ortam söz konusudur. Dinleyen, aldığı mesajlara karşılık verebilir. Telefon konuşmaları,

grup ve sınıf içi dinlemeleri buna örnektir (Temur, 2001:62; Doğan, 2016: 29). İster etkileşimli ister etkileşimsiz olsun, dinleme sürecinde iki tür etkileşim gerçekleşmektedir. *Fiziksel etkileşim*, konuşmacının sesi, ses tonu, konuşma hızı, kullandığı kelimeler, beden dili, yüz ifadesi, göz teması, duruşu ve jestleri fiziksel mekân, araç gereç, dinleme ortamı, gürültü, ışık, ısı, renk gibi durumlarla etkileşimi içermektedir. *Zihinsel etkileşim*, dinleyicinin konuşmacının düşüncelerini öğrenmesi, anlaması ve kendi bilgileriyle karşılaştırmasıdır (Güneş, 2017: 87).

Dinleme ve aktarma süreci birbirinden bağımsız iki birim veya beceri olarak görülse de Imhof ve Janusik'in dinleme modelinde aslında birbiriyle ilişkili beceriler olarak gösterilmiştir. Imhof ve Janusik modelinde dinlemenin üç yönü arasındaki ilişki araştırılmaktadır: *ön hazırlık, süreç ve ürün*. Ön hazırlık, bağlamsal faktörlerin etkileşimini ve dinleyicinin zihinsel ve motivasyonel yönünü içerirken süreç farklı dinleme eylemini içerir. Örneğin, bilgi için dinlemek ve iletişim için dinlemek iki farklı şeydir. Son olarak ürün, dinleyicinin aradığı ve ulaştığı dinleme sonucunu yansıtır (Kurt, 2020). Öyleyse dinleme sürecinde ürün, anlatma veya aktarmayla görünür kılınan anlamalardır.

Dil edinimi ve eğitiminin bir bölümü olarak dinlemenin nasıl geliştiği, farklı tür, yöntem, teknik veya materyallerin dinlemeyi nasıl etkilediği ve farklı değişkenlere göre dinlemenin nasıl bir gelişim gösterdiğine ilişkin çalışmalar olmakla birlikte, günlük yaşamda dinlemenin önemi üzerinde de durulmuş ve okuma, konuşma ve yazma becerilerine oranla dinlemenin durumu hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Dinlemenin günlük yaşamımızda ne kadar kullanıldığı ilk kez Paul Rankin tarafından 1926'da sorulduğundan beri (Worthington & Fitch, 2018: 6) onlarca araştırma yapılmış ve dinlemenin günlük yaşamımızda en fazla kullanılan dil becerisi olduğu ortaya konmuştur. Örneğin Almanya'da ilkökul öğrencilerinin günlük ders saatinin üçte ikisini dinlemeyle geçirmeleri beklenmektedir. Benzer olarak ABD'de yapılan çalışmalarda da dil becerileri arasında yıllara göre dalgalanmalar olmakla birlikte en fazla zaman ayrılan dil becerisi dinlemedir. Janusik ve Wolvin'in (2009) 2006 yılında yaptığı çalışmada %24 olarak tespit edilen dinleme oranı, iletişim ortamındaki dinleme, diğer bir ifadeyle etkileşimli dinleme oranıdır. Aynı çalışmada öğrencilerin bireysel olarak yaptıkları yani televizyon, radyo, CD, müzik, telefon ve internet vasıtasıyla yapılan dinlemeler de eklenince oran %50 olmaktadır. Kısaca, 1926-2008 yılları arasında yapılan çalışmalarda dinleme becerisi ortalama %45-50'lik bir orana sahiptir.

2008 yılından bu yana teknolojik gelişmeler, bilgiye erişmedeki kolaylıklar, yaşamın daha da bireyselleşmesi, örneğin telefonun artık yalnızca konuşulan bir aygıt olmaktan çıkıp cep bilgisayarını hâlini alması, sosyal ağlarda iletişimin paylaşımlara bakılarak veya yorum yazılarak sağlanıyor olması, dinleme oranının (özellikle etkileşimli dinleme) azalmış olabileceğini düşündürmektedir. Diğer taraftan televizyonun her eve, her odaya ve hatta cep telefonu ve tablet vasıtasıyla her ele girmesiyle de etkileşimsiz dinleme oranının artmış olabileceği de söylenebilir. Sonuç olarak sosyal veya bireysel yaşam ne kadar değişirse değişsin, dinleme becerisi hayatımızın yaklaşık olarak yarısında yer almaya devam edecektir.

Görüldüğü üzere dinlemeyle ilgili ulaşılabilen literatürde dinlemenin günlük yaşamdaki önemi üzerine yoğunlaşmış ancak dinleme yoluyla alınan verilerin kişiler

arası aktarımı sırasındaki durumu üzerine bir çalışma ortaya konmamıştır. Bu eksiklik üzerine bu araştırmanın amacı etkileşimsiz dinleme yoluyla edinilen bilgilerin aktarmalarında oluşan veri kaybının durumunu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki soru ve alt sorulara yanıtlar aranmıştır.

Dinlenen bir metnin aktarımında veri kaybı durumu nasıldır?

- Metindeki ana ve alt olayların aktarımındaki veri kaybı durumu nasıldır?
- Metindeki yer, zaman ve kişilerin aktarımındaki veri kaybı durumu nasıldır?
- Metnin içeriğinde baskın olarak kullanılan (deyimler ve sayısal ifadeler) unsurların aktarımındaki veri kaybı durumu nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmada etkileşimsiz olarak dinlenen bir metnin kişiler arası aktarımında oluşan veri kaybının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem ya da belirli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler hakkında gözlem, mülakat, görsel işitsel materyaller, doküman veya rapor gibi çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2015). Yin (1984, 2017) durum çalışmalarını tek bir durumdan mı yoksa çoklu bir durumdan oluştuğuna göre önce tekli veya çoklu durum çalışması olarak adlandırır daha sonra bunları da ayırarak 4 desenden bahseder. Bunlar, 1) tek bir analiz biriminin olduğu, aykırı ve kendine özgü durumların çalışıldığı, çok iyi formüle edilmiş bir teorinin test edilmesinde kullanılan bütüncül tek durum deseni, 2) tek bir durum için birden fazla alt tabaka ya da birimin bulunduğu iç içe geçmiş tek durum deseni, 3) birden fazla durumun olduğu ve her durumun kendi içinde bütüncül olarak ele alınıp karşılaştırıldığı bütüncül çoklu durum deseni, 4) birden fazla durumun her birinin kendi içinde alt birimlerinin olduğu iç içe geçmiş çoklu durum desendir.

Araştırma durum çalışması desenlerinden bütüncül tek durum deseninde tasarlanmıştır. Bütüncül tek durum deseni tek bir analiz biriminin olduğu, aykırı ve kendine özgü durumların çalışıldığı, çok iyi formüle edilmiş bir teorinin test edilmesinde kullanılan bir desendir (Subaşı ve Okumuş, 2017).

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını, bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde farklı bölümlerde eğitimine devam eden ve dinleme eğitimiyle ilgili bir ders almamış öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik ve ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Mümkün olduğunca farklı bölümlerin öğrencilerini seçmek *maksimum çeşitliliği*; uygulama öncesinde yapılan ve 100 puan üzerinden değerlendirilen dinleme başarı testinden 70 ve üzeri puan almak *ölçütü* ifade etmektedir. Bu kapsamda araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 77 öğrenciye dinleme başarı testi uygulanmış, ölçüte uyan 48 öğrenci araştırmaya dâhil

edilmiştir. Seçilen bu kişiler rastgele gruplara ayrılmış ve 8 grup oluşturulmuştur. Uygulama öncesinde katılımcıların işitmeyle ilgili bir sağlık problemlerinin olmadığına ilişkin beyanları alınmıştır. Uygulama sonrasında da dinletilen metnin daha önceden bilinip bilinmediğine ilişkin beyan alınmış, dinlediğini ifade eden bir kişinin oluşturduğu gruptan alınan veriler iptal edilmiştir. Buna istinaden araştırma 42 öğrenciden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Süreci, Verilerin Toplanması ve Analizi

Etkileşimsiz dinlemede veri kaybı durumunu ortaya koymak isteyen bu araştırmada farklı işlemler uygulanmıştır. Bu işlemlerin temelinde dinlenen metnin aktarılması veya anlatılması yatmaktadır. Ancak çalışmada katılımcıların aktarma becerilerinden ziyade dinleme becerisine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle araştırmanın odağını katılımcıların aktarımı nasıl yaptıkları, başarı durumlarının ne olduğu gibi bireysel durumlar değil, temel bir dil becerisi olan dinleme oluşturmaktadır.

İlk olarak katılımcıları seçmek amacıyla gönüllü öğrencilere dinleme sınavı (dinleme başarı testi) yapılmıştır. Bu sınavda kullanılan metnin araştırmanın asıl bölümünde kullanılacak metne benzer olmasına özen gösterilmiş, araştırmacı ve bir alan uzmanı tarafından metne ilişkin farklı türlerde soru hazırlanmış ve öğrencilere uygulanmıştır. Hazırlanan soru formunda metin sorularına ek olarak katılımcılara işitmeyle ilgili bir sağlık problemleri olup olmadığı sorusu da yöneltilmiştir.

Örneklem ölçütüne uyan katılımcılar bir sınıfta toplanmış ve araştırmacı tarafından uygulamaya ilişkin bilgiler verilmiştir. Araştırma bulgularını ve sonuçlarını etkilememesi açısından araştırmanın amacı katılımcılarla paylaşılmamış, onlara sadece ne yapmaları gerektiği hatırlatılmıştır. Buna göre;

1. Dinleme öncesinde metinle ilgili ön bilgilendirme veya hazırlık çalışması yapılmamıştır.
2. Katılımcılar ana metni veya grup arkadaşını sadece bir kez dinlemiştir.
3. Dinleme ve aktarma süreci ardı ardına yapılmış, ikisi arasına herhangi bir faaliyet girmemiştir.
4. Dinleme sürecinin etkileşimsiz olmasını sağlamak amacıyla katılımcıların soru sorma, tekrar söyleme/söyletme, bekleme/bekletme, anlatımı yönlendirme gibi faaliyetlerine izin verilmemiş, sadece anlatmaları ve dinlemeleri istenmiştir.
5. Dinleme sürecinde katılımcıların hatırlamalarını kolaylaştırıcı zihinsel faaliyetlerine izin verilirken bir nesne gerektiren yardımcı unsurlara (yazma, not alma, herhangi bir nesneyle kodlama gibi) izin verilmemiştir.
6. Bunlara ek olarak katılımcılara dinledikleriyle ilgili grup arkadaşlarına veya diğer grupların üyelerine kesinlikle bilgi vermemeleri veya yorum yapmamaları gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Katılımcılar, rastgele altışar kişilik gruplara ayrılmış ve grup içerisinde her katılımcıya bir sıra verilmiştir.

Araştırma verilerinin kaynağını popüler bir video ve müzik paylaşım sitesinde ücretsiz olarak sunulan 2 dakika 34 saniyelik hikâye edici türdeki metin oluşturmaktadır.

Metnin içeriğinde 6 ana ve 32 alt olay, 4 şahıs, 7 yer ifadesi ile 7 de zaman ifadesi bulunmaktadır. Metin anlatımında 12 farklı deyim ve 13 farklı sayısal ifadeye yer verilmiştir. Uygulama sürecinde metin grubun ilk katılımcısına dinletilmiş ve kendisinden sonra gelecek katılımcıya bunu anlatması istenmiştir. İkinci katılımcı üçüncüye, üçüncü dördüncüye, dördüncü beşinciye, beşinci altıncıya ve altıncı da araştırmacıya dinlediklerini anlatmıştır. Bu plan her grup için tekrarlanmıştır. Ana metni sadece grupların birinci üyeleri dinlemiştir. Bu sebeple grupların birinci üyeleri haricindeki katılımcılar için bir öncekinden dinlenen metin ana metin konumuna gelmiştir.

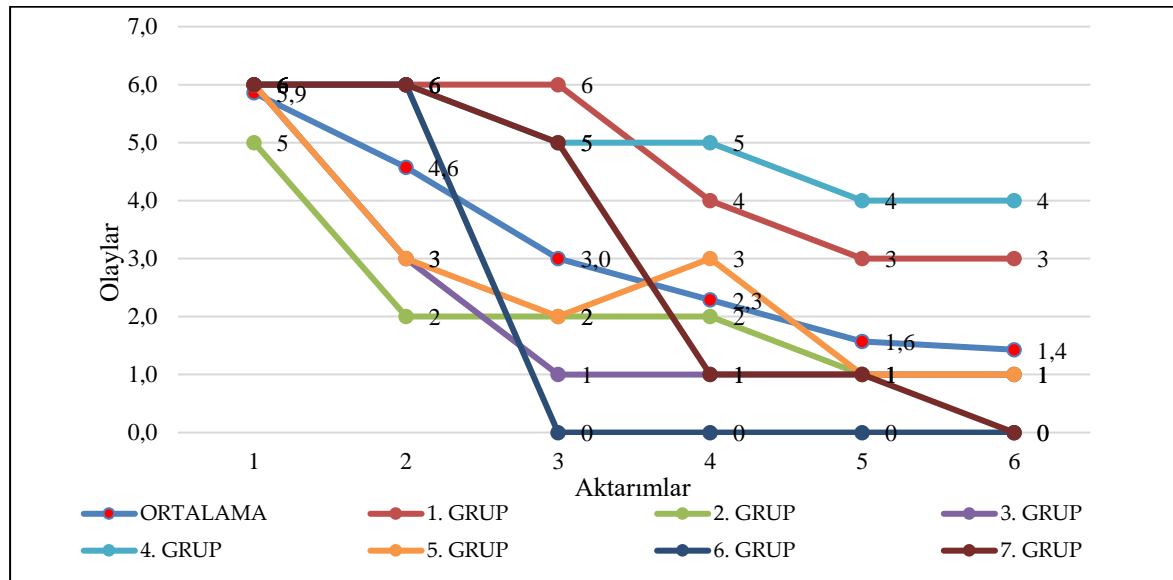
Uygulama 8 gruba yapıldıktan sonra grup üyelerine dinledikleri metni daha önce bilip bilmedikleri sorulmuş, bildiğini ifade eden bir katılımcının grubundan toplanan veriler analize dâhil edilmemiştir. Uygulama sürecinde alınan ses kayıtları deşifre edilerek bilgisayara aktarılmış ve bir nitel veri analizi programı yardımıyla analiz edilmiştir. Programda kaynak metindeki olay, yer, zaman ve şahıslar ile metnin içeriğinde önemli oranda yer kaplayan deyim ve sayısal ifadelerle ait her veri kod (tema) hâline getirilmiş, bunlara ilişkin sıklık ve yüzde değerleri hesaplanmıştır.

Bulguların açıklanması ve yorumlanmasında grafiklerden yararlanılmıştır. Aktarım durumunu gösteren grafiklerde (Şekil 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13) grafik içeriğine tüm grupların değerleri eklenmiş ancak yorumlar sadece ortalama değerlere göre yapılmıştır.

Bulgular

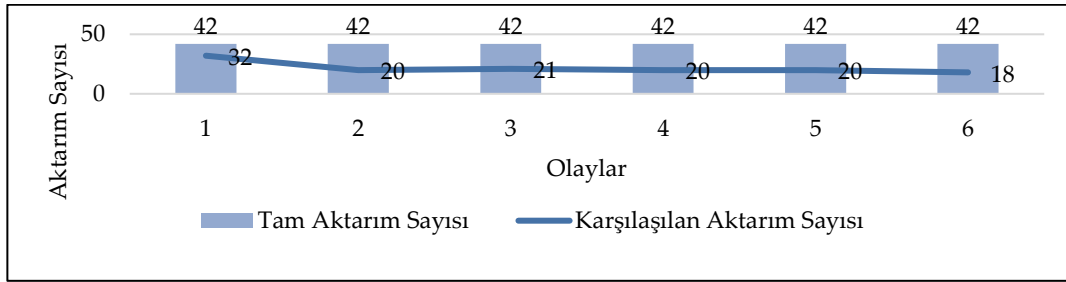
Olaylardaki Veri Kaybı

Dinlenen metnin kişiler arası aktarımı sırası ve sonucunda ana metindeki ve aktarımlar arasındaki veri kaybı durumu bu bölümde ele alınmıştır. İlk olarak metinde yer alan altı ana olayın veri kaybı durumu ortaya konmuştur. Kaynak metinde geçen ana olayın grup içi aktarım sayıları ve bunların ortalaması Şekil 1’de, olayların aktarım durumu Şekil 2’de gösterilmektedir.

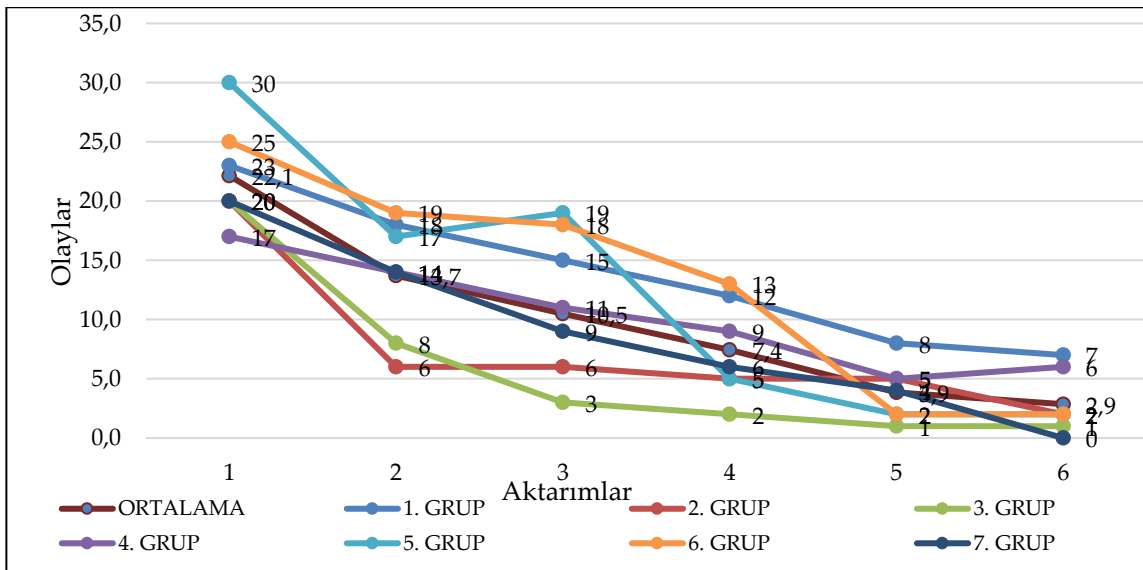
Şekil 1. Ana olayların grup içi aktarım durumu ve ortalaması

Kaynak metindeki ana olay sayısı 6'dır. Grafiğin ortalamayı gösteren çizgisine bakıldığında ilk aktarımda ana olayların neredeyse hepsinin ikinci kişiye aktarıldığı (5,9) görülmektedir. Birinci aktarımdan sonra aktarılan olay sayısında düşüşler mevcuttur. İkinci aktarımda 4,6 olay; üçüncü aktarımda 3 olay, dördüncü aktarımda 2,3 olay; beşinci aktarımda 1,6 olay ve altıncı aktarımda da 1,4 olay aktarılmıştır. Veri kaybı oranları sırasıyla %1,66; %17; %34,7; %23; %30; %12,5 olarak gerçekleşmiştir. Her aktarım arasında ortalama olarak %20'lik bir veri kaybı söz konusudur. Kaynak metindeki 6 ana olay, altıncı aktarım sonunda 1,4 olaya düşmüştür. Diğer bir ifadeyle ana olayların %23,3'ü altıncı aktarım sonunda varlığını devam ettirebilmiştir. %76,7 oranında veri kaybı mevcuttur.

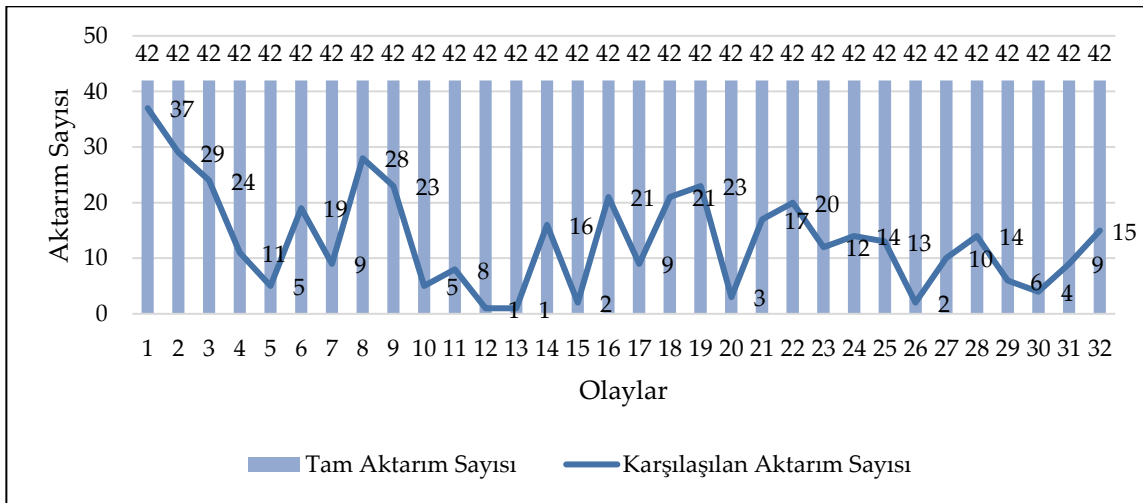
Şekil 2. Ana olayların aktarım sıklığı

Olayların aktarım sıklığını (f) gösteren Şekil 2'de görüldüğü gibi her bir ana olayın katılımcılar arasında tamamen aktarılması durumunda karşılaşılabilecek aktarım sayısı 42'dir. Ancak birinci ana olay 22, ikinci olay 20, üçüncü olay 21, dördüncü olay 20, beşinci olay 20 ve altıncı olay da 18 kez aktarılmıştır. Bu dağılıma göre ilk olay en fazla aktarılan olay olmuştur. Diğer bir ifadeyle bir metinde veri kaybının en az yaşandığı olay ilk olaydır. Diğer olayların dağılımı birbirine benzer olmakla birlikte son ana olayın aktarımı diğer olaylara göre biraz daha azdır veya veri kaybının en çok yaşandığı bölüm son bölüm olmuştur. Birinci ana olaydan sonra aktarımları doğrusal bir seyir izleyen sonraki olaylar, dinlenen bir metinde ilk olayın veri kaybına daha az maruz kaldığını, sonraki olaylarda veri kaybının arttığını ve benzer olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. Alt olayların grup içi aktarım durumu ve ortalaması

Kaynak metindeki alt olay sayısı 32'dir. Alt olayların katılımcı gruplar arasındaki aktarım sıklığı Şekil 3'te gösterilmektedir. Grafiğin ortalamayı gösteren çizgisine bakıldığında olayların ilk aktarımdan itibaren düzenli olarak düştüğü görülmektedir. Birinci aktarımda 22,1; ikinci aktarımda 13,7; üçüncü aktarımda 10,5; dördüncü aktarımda 4,7; beşinci aktarımda 3,9; altıncı aktarımda da 2,9 olay varlığını devam ettirebilmiştir. Veri kaybı oranları sırasıyla %31; %38; %23; %29,5; %47; %5 olarak gerçekleşmiştir. Her aktarım arasında ortalama olarak %20'lik bir veri kaybı söz konusudur. Kaynak metindeki 32 olay, altıncı aktarım sonunda 2,9 olaya düşmüştür. Diğer bir ifadeyle alt olayların %9'u altıncı aktarım sonunda varlığını devam ettirebilmiştir. %91 oranında olay temelli veri kaybı mevcuttur.

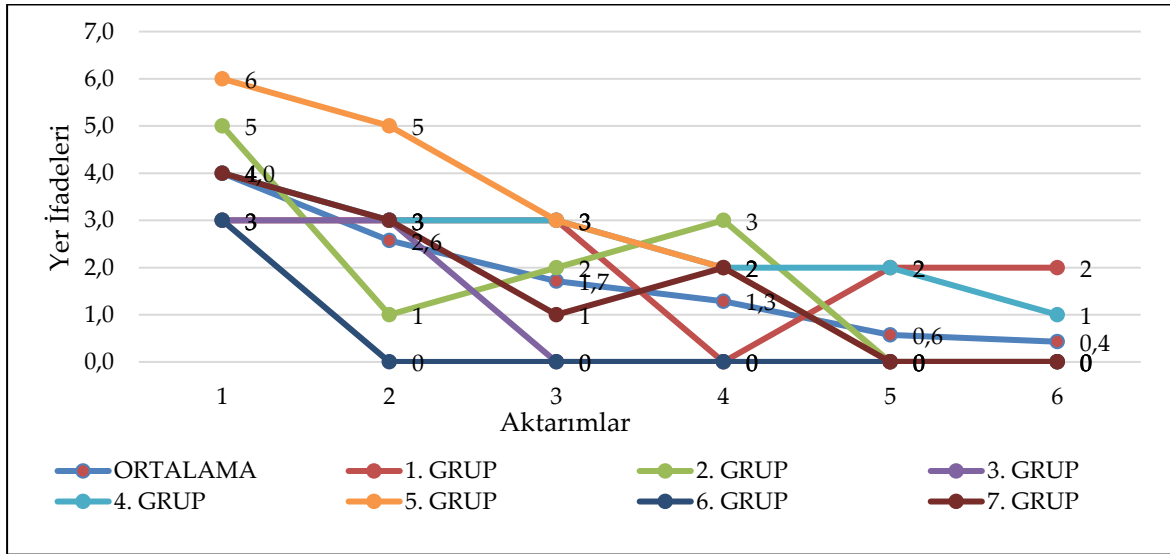
Şekil 4. Alt olayların aktarım sıklığı

Alt olayların aktarım sıklığını gösteren Şekil 4'te görüldüğü gibi her bir alt olayın katılımcılar arasında tamamen aktarılması durumunda karşılaşılabilecek aktarım sayısı 42'dir. Bu sayıya en yakın dolayısıyla en fazla aktarılan olay birinci olay (f=37), en az aktarılan olaylar ise on ikinci (f=1) ve on üçüncü (f=1) olaylar olmuştur. Yüksek bir aktarıma sahip olan ilk olaydan itibaren düşüşe geçen grafik eğrileri, beşinci olaydan sonra dalgalı bir seyir izlemiş ve kendisinden önceki iki olaya nazaran artış gösteren son olayla (f=15) grafik eğrisi tamamlanmıştır. Bu grafikten hareketle, dinleme sürecinde ilk olayların kalıcılığının fazla olduğunu söylemek mümkündür. Aktarımları gösteren eğrinin dalgalı olarak ilerlemesi veri kaybında önemli olanın zamandan veya verilerin birikmesinden değil, metnin içerik özelliğinden kaynaklandığını göstermektedir.

Yer İfadelerindeki Veri Kaybı

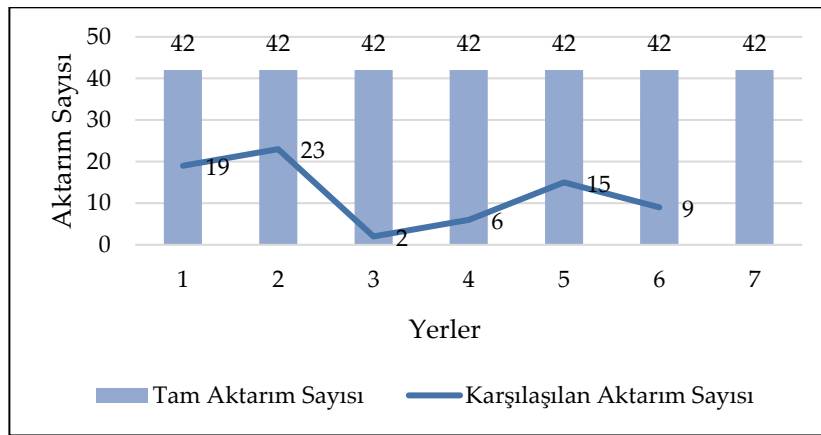
Kaynak metinde geçen 7 farklı yer adının grup içi aktarım sayıları ve bunun ortalaması Şekil 5'te, yer adlarının aktarım durumu Şekil 6'da gösterilmektedir.

Şekil 5. Yer ifadelerinin grup içi aktarım durumu ve ortalaması

Şekil 5'te grafiğin ortalamayı gösteren çizgisinde birinci aktarımda 4 yer ifadesi, ikinci aktarımda 2,6; üçüncü aktarımda 1,7; dördüncü aktarımda 1,3; beşinci aktarımda 0,6 ve altıncı aktarımda da 0,4 yer ifadesi kaldığı görülmektedir. Birinci aktarımdan altıncı aktarıma 7 yer ifadesinden 0,4'ü kişiler arasında aktarılacak varlığını devam ettirmiştir. Diğer bir ifadeyle %5,7 oranında yer kaynaklı veri varlığını koruyabilmiş, %94,3'lük veri kaybolmuştur. Aktarımlar arası veri kaybı oranı sırasıyla %57, %65, %65, %76, %46, %46'dır. Her aşamada veri kaybının ortalama olarak %59 olduğu tespit edilmiştir.

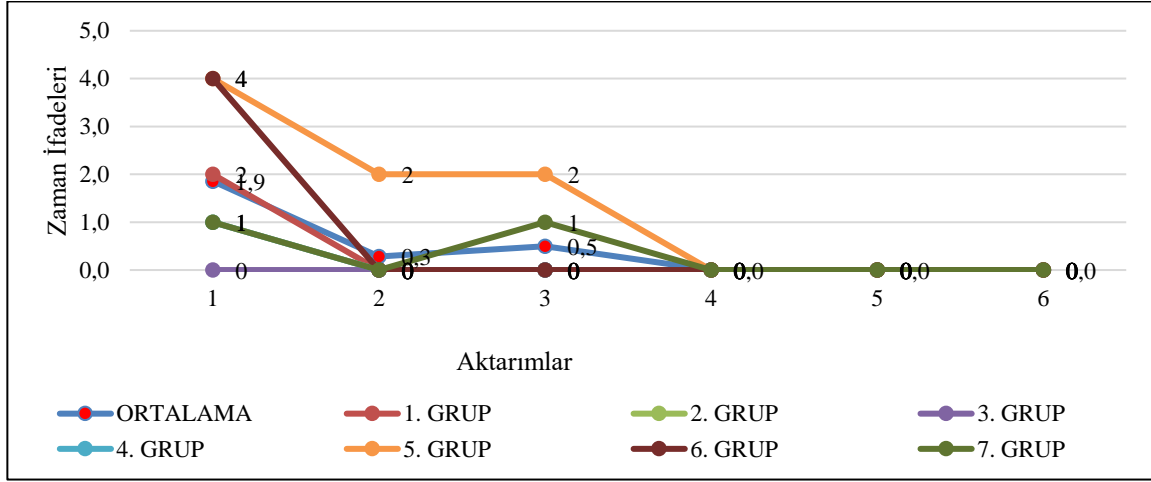
Şekil 6. Yer ifadelerinin aktarım sıklığı

Yer adlarının aktarım sıklığını gösteren Şekil 6'da görüldüğü üzere her bir yer adının katılımcılar arasında tamamen aktarılması durumunda karşılaşılan aktarım sayısı 42'dir. Bu sayıya en yakın dolayısıyla en fazla aktarılan yer adı metinde karşılaşılan ikinci yer adıdır (f=23). Metinde geçen ilk yer adı 19, üçüncü yer adı 2, dördüncü yer adı 6, beşinci yer adı 15 ve altıncı yer adı da 9 kez aktarılmıştır. Metnin son bölümünde yer alan yedinci yer adının ise hiç aktarılmadığı görülmektedir. Bu dalgalı dağılım, iki farklı durumu ortaya çıkarmaktadır. Birincisi başlangıçtan son bölüme kadar veri kaybı veya kullanımındaki dalgalı yapı, dinleme sürecinden ziyade metnin içeriyle ilgilidir. Son

bölümdeki yer adının hiç aktarılmaması da dinleme sürecine dayalı bir durum olarak değerlendirilebilir.

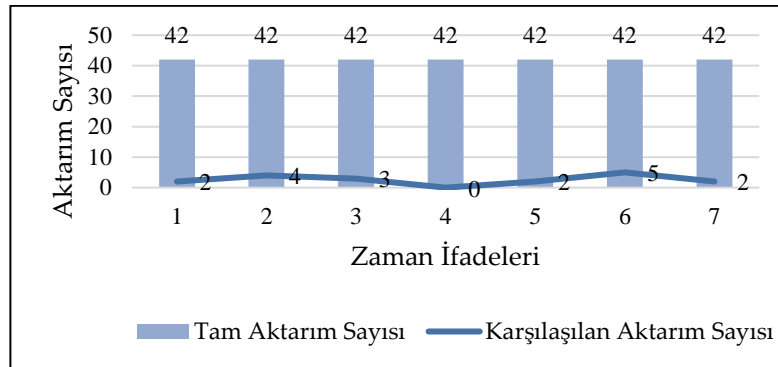
Zaman İfadelerindeki Veri Kaybı

Kaynak metinde geçen 7 farklı zaman ifadesinin grup içi aktarım sayıları ve bunun ortalaması Şekil 7’de, zaman ifadelerinin aktarım durumu Şekil 8’de gösterilmektedir.

Şekil 7. Zaman ifadelerinin grup içi aktarım durumu ve ortalaması

Şekil 7’de grafiğin ortalamayı gösteren çizgisinde birinci aktarımda 1,9; ikinci aktarımda 0,3; üçüncü aktarımda 0,5 zaman ifadesi varlığını koruyabilmiştir. Dördüncü, beşinci ve altıncı aktarımlarda zaman ifadelerine yer verilmemiştir. Birinci aktarımda %72,8, ikinci aktarımda %84 veri kaybı mevcuttur. İkinci aktarımla üçüncü aktarım arasında 0,2’lik tesadüfe veya tahmine dayanan bir artış söz konusudur. Veri transferinin olduğu her birim arasındaki ortalama veri kaybı %78,25’tir. Bu dağılım dinlenen bir metnin içeriğindeki zaman ifadelerine dikkat edilmediğini ve bu sebepten dördüncü aktarımla birlikte varlığını tamamen kaybettiğini göstermektedir.

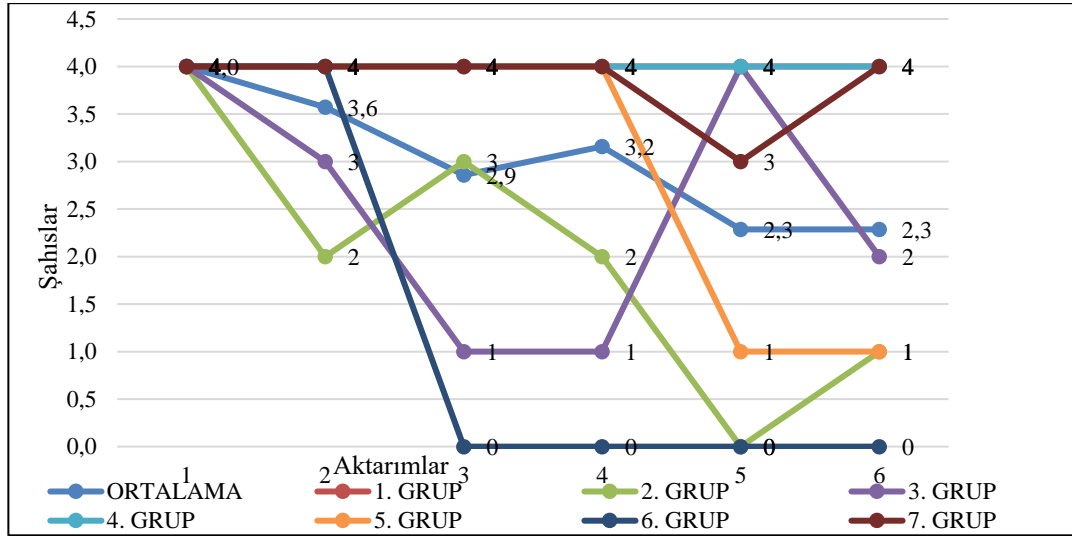
Şekil 8. Zaman ifadelerinin aktarım sıklığı

Zaman adlarının aktarım sıklığını gösteren Şekil 8’de görüldüğü üzere her bir zaman adının katılımcılar arasında tamamen aktarılması durumunda karşılaşılan aktarım sayısı 42’dir. Bu sayıya en yakın dolayısıyla en fazla aktarılan zaman ifadesi, metin sırasına göre altıncı sırada kullanılan ve 5 kez aktarılan zaman ifadesidir. Metinde geçen ilk zaman ifadesi 2, ikinci zaman ifadesi 4, üçüncü zaman ifadesi 3, beşinci zaman

ifadesi 2 ve yedinci zaman ifadesi de 2 kez aktarılmıştır. Metnin orta bölümündeki dördüncü zaman ifadesi ise hiç aktarılmamıştır. Bu düşük seviyelerde ve dalgalı dağılım, zaman ifadelerinin dinlemede dikkat edilmeyen ve dolayısıyla aktarılmayan veriler olduğunu ortaya koymaktadır.

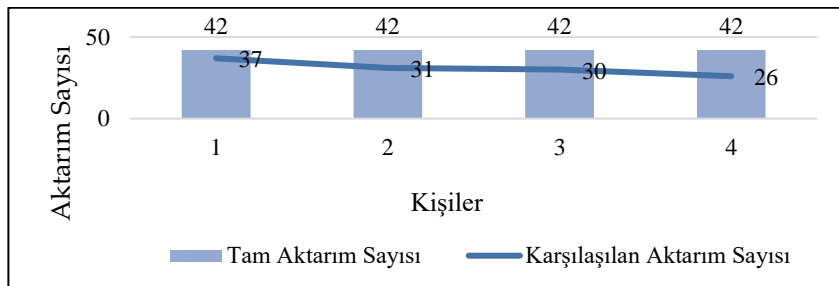
Kişi Kadrosunda Veri Kaybı

Kaynak metinde 4 kişi yer almaktadır. Kişi kadrosunun kişiler arası aktarımında grup içi aktarım sayıları ve bunun ortalaması Şekil 9'da, şahısların aktarım durumu Şekil 10'da gösterilmektedir.

Şekil 9. Kişi kadrosunun grup içi aktarım durumu ve ortalaması

Şekil 9'da grafiğin ortalamayı gösteren çizgisinde birinci aktarımda 4 yer ifadesi, ikinci aktarımda 3,6; üçüncü aktarımda 2,9; dördüncü aktarımda 3,2; beşinci aktarımda 2,3 ve altıncı aktarımda da 2,3 şahıs adının kullanıldığı görülmektedir. Birinci aktarımdan altıncı aktarıma kadar 4 şahıstan 2,3'ü kişiler arasında aktarılarak varlığını devam ettirmiştir. Diğer bir ifadeyle %57,5 oranında şahıs kaynaklı veri varlığını koruyabilmiş, %42,5'lik veri kaybolmuştur. İlk üç aktarımda aktarımlar arası veri kaybı oranı sırasıyla %0, %10, %19'dur. Dördüncü aktarımda tesadüfen veya tahminle veride artış olmuş ve bu durum veri değerlerinin %10 oranında artmasını sağlamıştır. Beşinci aktarımda %29 oranında veri kaybı yaşanırken altıncı aktarımda veri kaybı yaşanmamıştır. Her aşamada veri kaybının ortalama olarak %8 olduğu tespit edilmiştir.

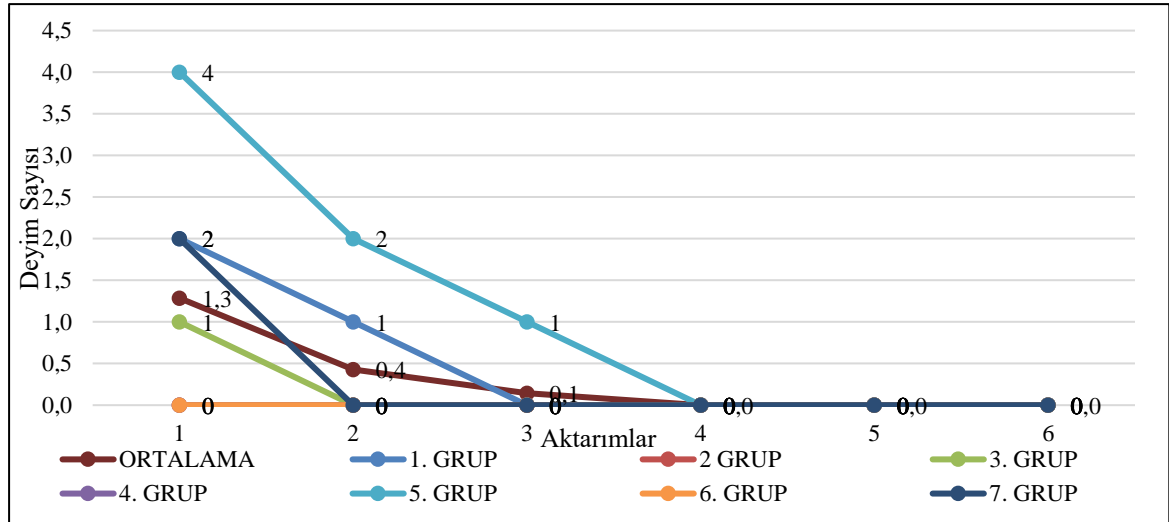
Şekil 10. Kişi kadrosunun aktarım sıklığı

Kişi adlarının aktarım sıklığını gösteren Şekil 10'da görüldüğü gibi şahıs adlarının katılımcılar arasında tamamen aktarılması durumunda karşılaşılabilecek aktarım sayısı 42'dir. Bu sayıya en yakın dolayısıyla en fazla aktarılan şahıs adı metinde karşılaşılan ilk şahıstır (f=37). Metinde geçen ikinci şahıs 31, üçüncü şahıs 30 ve dördüncü şahıs da 26 kez aktarılmıştır. Bu durum dinleme sürecinde metinde geçen şahıslara dikkat edildiğini ve duyulan ilk şahısların unutulma veya aktarılmama durumunun daha az olduğunu ortaya koymaktadır. Metinde geçen son kişinin de en az hatırlanan dolayısıyla en az aktarılan olduğu görülmektedir.

Metnin Anlatım Unsurlarındaki Veri Kaybı

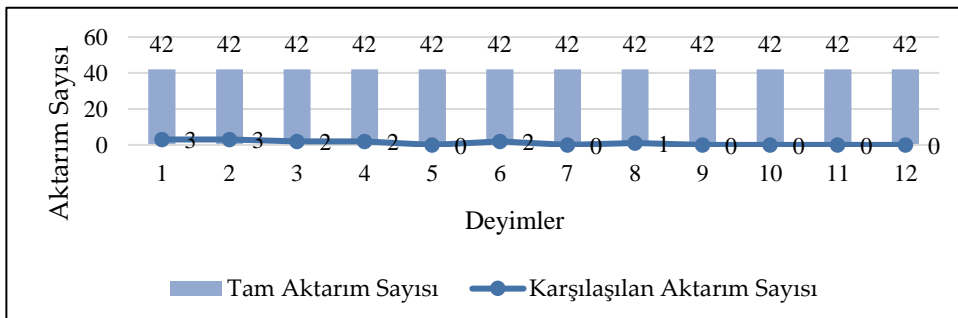
Deyimler

Kaynak metinde 12 deyim bulunmaktadır. Bu deyimlerin grup içinde aktarım sayıları ve grupların ortalaması Şekil 11'de, bunların aktarım durumu Şekil 12'de gösterilmektedir.

Şekil 11. Deyimlerin grup içi aktarım durumu ve ortalaması

Şekil 11'de grafiğin ortalamayı gösteren çizgisinde birinci aktarımda 1,3; ikinci aktarımda 0,4; üçüncü aktarımda da 0,1 deyim aktarıldığı görülmektedir. Sonraki aktarımlarda deyimler kullanılmamış ve varlığını yitirmiştir. Aktarımlar arası deyim temelli veri kaybı oranı sırasıyla %89, %70, %75 ve %100'dür. Her aşamada veri kaybının ortalama olarak %83,5 olduğu tespit edilmiştir.

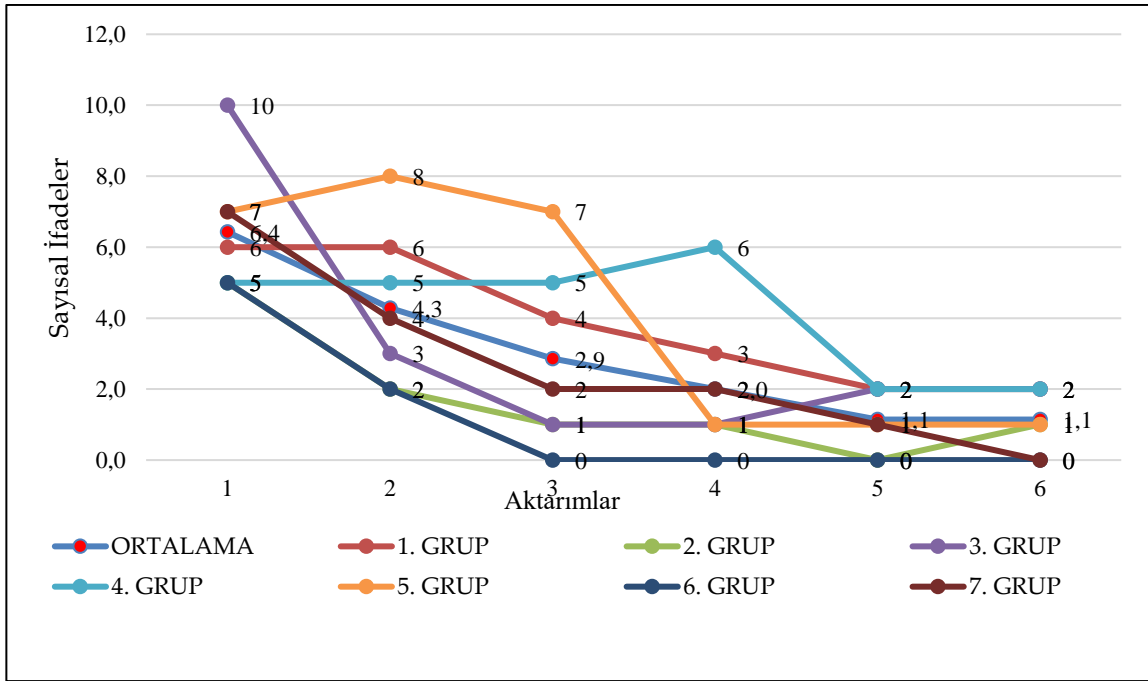

Şekil 12. Deyimlerin aktarım sıklığı

Deyimlerin aktarım sıklığını gösteren Şekil 12'ye göre her bir deyim katılımcılar arasında tamamen aktarılması durumunda karşılaşılabilecek aktarım sayısı 42'dir. Katılımcılar arasında en fazla aktarım yapılan deyimler ise en fazla 3 kez aktarılan birinci ve ikinci deyim olmuştur. Bunu ikişer kez tekrar edilen üçüncü, dördüncü ve altıncı deyimler takip etmiştir. Sekizinci deyim bir kez kullanılırken beş, dokuz, on, on bir ve on ikinci deyimler hiç kullanılmamıştır. Bu durum deyimlerin aktarımlarda çok az kullanıldığını, katılımcıların deyimlerin kendisi yerine anlamını kullanarak aktarım yaptıklarını göstermektedir.

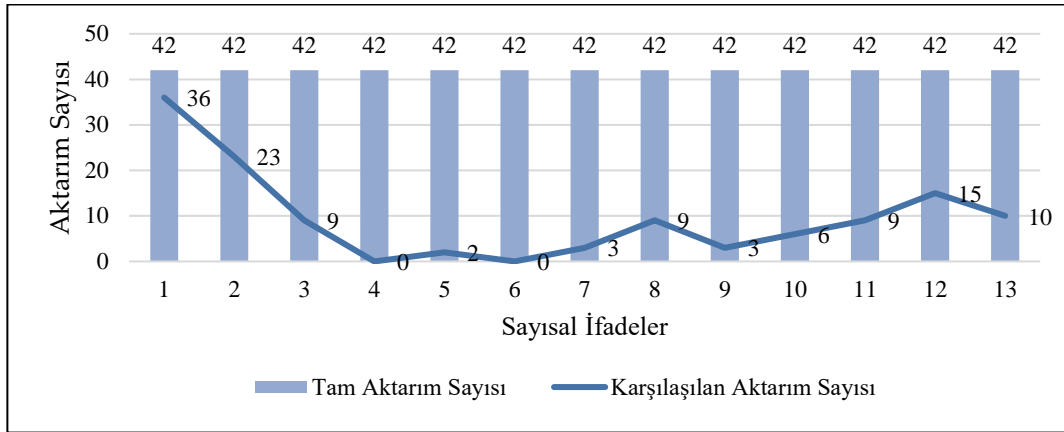
Sayısal İfadeler

Kaynak metinde geçen 13 sayısal verinin grup içi aktarım sayıları ve bunun ortalaması Şekil 13'te, zaman ifadelerinin aktarım durumu Şekil 14'te gösterilmektedir.

Şekil 13. Sayısal ifadelerin grup içi aktarım durumu ve ortalaması

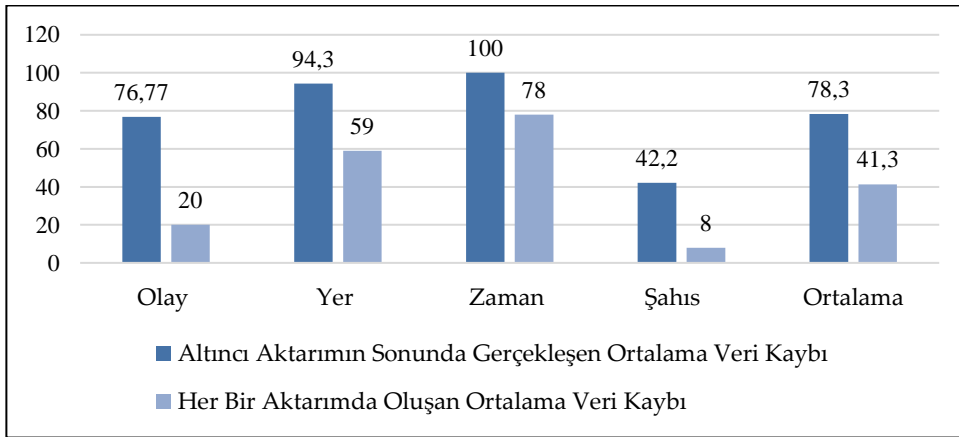
Şekil 13'te grafiğin ortalamayı gösteren çizgisinde birinci aktarımda 6,4; ikinci aktarımda 4,3; üçüncü aktarımda 2,9; dördüncü aktarımda 2; beşinci ve altıncı aktarımda da 1,1 sayısal veri varlığını devam ettirmiştir. İlk aktarımdan son aktarıma kadar 13 sayısal veriden 1,1'i (%8,4) varlığını devam ettirebilmiş, %91,6'lık veri kaybı yaşanmıştır. Aktarımlar arası veri kaybı oranı sırasıyla %50,7, %32,8, %32,5, %31, %45, %0'dır. Her aşamada veri kaybının ortalama olarak %32 olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 14. Sayısal ifadelerin aktarım sıklığı

Sayısal ifadelerin aktarım sıklığını gösteren Şekil 14'e bakıldığında her bir sayısal ifadenin katılımcılar arasında tamamen aktarılması durumunda karşılaşılabilecek aktarım sayısı 42'dir. Metindeki ilk sayısal ifade 36, ikinci sayısal ifade de 23 kez aktarılmıştır. Sayısal ifadelerin aktarımının düşük ve dalgalı bir seyir izlediği süreçte son iki ifadenin önekilere nazaran (15 ve 10) daha çok aktarıldığı görülmektedir. Bu dağılımdan hareketle katılımcıların özellikle metnin başındaki ve sonundaki sayısal ifadelere daha fazla dikkat ettikleri ve aktardıkları söylenebilir.

Dinlenen bir metinde aktarımlar sonundaki veri kaybı durumunun genel görüntüsü Şekil 15'te yer almaktadır.

Şekil 15. Veri kaybı ortalaması

Kaynak metindeki olay, yer, zaman ve şahıs unsurlarının her bir aktarımda ve altıncı aktarım sonundaki veri kaybı durumunu ortaya koyan Şekil 15'e göre en fazla kayba uğrayan unsur zaman ifadeleri, en az kayba uğrayan unsur da şahıs kadrosu olmuştur. Tüm bu unsurların altıncı aktarım sonundaki veri kaybı ortalaması %78,3; her bir aktarımdaki veri kaybı ortalaması da %41,3 olmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Etkileşimsiz dinleme sürecinde alınan verilerin aktarımında veri kaybı durumunu açıklamaya çalışan bu araştırmanın bulguları şu sonuçlara ulaşılmasını sağlamıştır:

Etkileşimsiz dinleme sürecinde kaynak metindeki ana olaylar her aktarımda ortalama olarak %20; altıncı aktarımın sonunda da %76,7 oranında veri kaybına maruz kalmıştır. Metinde anlatılan ana olaylardan ilki en az unutulmuş veya en fazla aktarılan olmuştur. Son ana olay ise en fazla unutulmuş durumundadır. Bu, insanların dinlediklerinde ilk olaylara daha fazla önem verdiklerini göstermektedir. Ayrıca bu sonuç, dinleme süreciyle hatırlamanın ters orantılı olduğunu göstermiştir. İlk dinlenen en çok, son dinlenen en az hatırlanandır.

Ana olaylara benzer bir sonuç da alt olaylarda görülmektedir. Alt olaylarda da aktarımlar arasındaki veri kaybı %20'dir. Ancak altı aktarım sonunda alt olaylardaki veri kaybı daha fazladır. Alt olaylarda da metnin ilk bölümündeki olaylar daha fazla aktarılmıştır. Metnin sonraki bölümlerinde ise aşağı yönde seyreden bir dalgalanma söz konusudur. Bu sonuç, dinlemede dikkat edilen hususlardan birinin içerik olduğunu ortaya koymaktadır. Dinleme ile hatırlama arasındaki ilişkiyi araştıran Bergegon (2009) ortalama bir dinleyicinin, on dakikalık kısa bir sözlü sunumun hemen ardından söylenenlerin ancak yüzde ellisini aklında tutabildiğini, sunumdan kırk sekiz saat sonra dinlenen bilginin hatırlanma oranının yüzde yirmi beşe düştüğünü, bir hafta sonra ise hatırlamanın yüzde beşe ve altına kadar düştüğünü ifade etmiştir (akt. Gürel, Tat ve Özşenler, 2018:62).

Ana ve alt olayların aktarım durumu karşılaştırıldığında, alt olaylardaki veri kaybının ana olaylardaki veri kaybından daha fazla olması, katılımcıların ana olayı yakaladıktan sonra alt olaylara dikkat etmemelerine bağlanabilir.

Kişiler arası aktarımda veri kaybına maruz kalan bir diğer unsur da yer ifadeleridir. Altıncı aktarımın sonunda kaynak metinde geçen yer adlarından %94,3'ü kullanılmaz olmuştur. Her aktarım arasındaki veri kaybının %59 olduğu hesaba katılırsa katılımcıların dinlediği bir metni aktarırken yer ifadelerine fazla önem vermediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yer ifadesinin metnin hangi bölümünde kullanıldığı çok önemli değildir. Ancak özellikle metnin son bölümünde kullanılan yer adının hiç aktarılmamış olması, dinlemede sonda kullanılan yer adlarına dikkat edilmediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Dinlenen bir metnin kişiler arası aktarımında önem verilmeyen unsurlarından biri de zaman ifadeleridir. İlk aktarımdan itibaren her aktarımda %78,25 oranında veri kaybı yaşayan zaman ifadeleri dördüncü aktarımla birlikte varlığını tamamen yitirmiştir. Bu sonuç dinlemede zaman ifadelerine dikkat edilmediğini göstermektedir. Zaman ifadesinin hatırlanması ve aktarılmasında metnin hangi bölümünde yer aldığı çok fazla önemi olmamakla birlikte, olay ve yer unsurlarından farklı olarak, metnin veya dinleme sürecinin sona yakın bölümlerindeki zaman ifadelerinin daha fazla hatırlandığını veya aktarıldığını unutmamak gerekir.

Dinlenen bir metnin aktarımında en fazla dikkat edilen unsur kişidir. Araştırma bulguları en az veri kaybına bu unsurun maruz kaldığını göstermiştir. Altıncı aktarım sonunda %42,5 oranında veri kaybı mevcuttur. Her bir aktarım arasında da %8'lik bir veri kaybı söz konusudur ki bu oran diğer unsurlara nazaran oldukça azdır.

Kişilerin hatırlanmasında metinde yer alma sıraları da oldukça önemlidir. Ana olay ve alt olayların aktarımında olduğu gibi burada da metnin veya dinleme sürecinin ilk başlarında yer alan kişi daha fazla, en son bölümde bahsi geçen kişi ise en az hatırlanan ve aktarılan olmuştur. Bu sonuç dinleme sürecinde kişilerin dikkat edilen, önem verilen bir unsur olduğunu göstermektedir.

Kaynak metnin anlatımında yoğun olarak bulunan iki unsur vardır: deyimler ve sayısal ifadeler. Bu iki unsur da önemli oranda veri kaybına uğramıştır. Deyimler hem az kullanılmış hem de altıncı aktarıma kadar ulaşmadan dördüncü aktarımdan itibaren varlığını yitirmiştir. Bunda en önemli neden, katılımcıların anlatımlarını deyimlerin kendilerini kullanmak yerine, anlamlarını söyleyerek yapmış olmalarındandır. Aktarımlarda deyim kullanımındaki bu azlık veya hiçlik durumu anlatımlarda deyim kullanımı üzerine yapılmış çalışmalarla, her ne kadar bu çalışmalar yazılı anlatım üzerine yapılmış olsa da, farklılık göstermektedir. Örneğin, Onan ve Baş'ın (2009) Türkçe öğretmenliği 3. sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada deyimlerin yazılı anlatımlardaki kullanımı incelenmiş ve söz varlığının önemli bir unsuru olan deyimlerin en çok tartışmacı anlatım, takiben öyküleyici anlatım ve en az da betimleyici anlatımda kullanıldığı belirtilmiştir. Benzer olarak Göçer (2012) tarafından yapılan çalışmada da ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin yazılı anlatımlarında deyim kullanımı durumları normal seviyenin üzerinde tespit edilmiştir.

Veri kaybı yaşanan diğer unsur olan sayısal ifadelerde de her aktarımda %32, altıncı aktarım sonunda %91,6 oranında kayıp mevcuttur. Bu durum dinlenen metnin aktarımında sayısal ifadelerle dikkat edilmediğini göstermektedir. Aktarımdaki düşüklüğe rağmen metnin veya dinleme sürecinin başlarındaki sayısal ifadelerin diğerlerine nazaran daha fazla hatırlandığını ve aktarıldığını söylemek mümkündür.

Genel olarak dinlenen bir metnin aktarımında dikkat edilen temel unsurlar ana olaylar ve kişiler olmuştur. Diğer bir ifadeyle veri kaybına en az maruz kalan unsurlar kişi ve ana olaylardır. Başta zaman olmak üzere, yer ifadeleri en fazla veri kaybına uğrayan unsurlardır. Bu sonuç dinlenen bir metnin kişiler arası aktarımının ana olay ve kişi temelli yapıldığını, zaman ve yer unsurlarına fazla önem verilmediği göstermektedir.

Bu çalışma etkileşimsiz dinleme biçimi özelinde yapıldığından genel anlamda dinleme yöntem, teknik ve stratejilerinin kullanılmadığı veya kullanımına izin verilmediği bir ortamda yapılmıştır. Dolayısıyla veri kaybının fazla olması, dinleme yöntem, teknik ve stratejilerinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Genel olarak dinlemedeki bu veri kaybı, Maden'in (2013) de belirttiği gibi sosyokültürel anlamda bir dinleyememe problemine sahip olduğunuzu göstermektedir. Ayrıca dinlemede hazır bulunuşluk veya dinleme öncesi çalışmaların da önemini ortaya çıkarmıştır. Hangi eğitim seviyesinde olursa olsun öğrencilerin dinlemeye hazır hâle getirilmeleri, dinleme yöntem, teknik ve stratejileri kullanımının öğretilmesi ve sağlanması, veri kaybının en aza inmesini sağlayacaktır. Aksi takdirde dinlemede veri kaybı, bu çalışmada olduğu gibi, fazla olacak, bu durum kişiler arası ilişkilerde yanlış anlaşılmalara ve çatışmalara neden olacaktır. Unutmamak gerekir ki yalnızlığın olmadığı her yerde dinleme vardır ve dinleme, veri akışının devamlılığını sağlayan en önemli bilgi edinme kaynaklarından biridir.

Bu araştırmadan sonra araştırmacı tarafından etkileşimli dinlemede veri kaybının ortaya konması amaçlanmaktadır. Bunun yanında farklı dinleme yöntem, teknik ve stratejilerinin kullanıldığı dinlemelerde verinin kalıcılığı ve aktarımı üzerine çalışmalar yapılması da planlanmakta ve alan araştırmacılarına önerilmektedir. Bu araştırma, dinlenen metnin aktarımında süreci olumsuz yönde etkileyen bireysel, çevresel veya benzeri etkenlerin ne olduğuna değinmemiştir. Yeni çalışmalarla veri kaybının neden kaynaklandığı, bunları azaltmak için neler yapılması gerektiği üzerinde durulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Creswell, J. W. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün ve S. B. Demir Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doğan, Y. (2016). *Dinleme eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Göçer, A. (2012). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin deyimleri kullanma yeterlikleri üzerine bir inceleme. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(13): 96-109.
- Güneş, F. (2017). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gürel, E., Tat, M. & Özşenler, D. (2018). Diyaloga Dayalı Dinleme: Diyalojik Dinleme. *Researcher: Social Science Studies*, 6(3), s. 57-72.
- Janusik, L., & Wolvin, A. (2009). 24 hours in a day: A listening update to the time study. *International Journal of Listening*, 23, 104– 120.
- Kurt, B. (2020). Türkçe eğitiminde dinleme eğitimi. A. Z. Güven (Edt.). *Türkçe eğitimine genel bir bakış içinde* (s. 39-63) Ankara: Pegem Akademi.
- Maden, S. (2013). Niçin dinlemiyoruz? dinleyememe probleminin sosyokültürel analizi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, (2)1, s. 49-83.
- Nunan, D. (1997). Listening in language learning. *The Language Teacher*. http://jalt-publications.org/old_tlt/files/97/sep/nunan.html
- Onan, B.& Baş, B. (2009). Türkçe öğretmeni adaylarının yazılı anlatımlarında deyim kullanımı: Hayat ve Sivas örneği. *MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12): 113-139.
- Rubin, R.B.& Roberts, C.V. (1987). A Comparative examination and analysis pf listening tests. *Cominication Education*, (36), 142-153.
- Subaşı, M & Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Haziran 2017 21(2): 419-426.
- Temur, T. (2001). Dinleme becerisi. A. Ataman, T. Çalık, H. Akyol (Edt.). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu Türkçe 1-8 içinde* (s. 61-72). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Weaver, C. (1972). *Human listening processes and behavior*. New York: The Bolls-Merrill Company Inc.
- Worthington, D.L & Fitch-Hauser, M. (2018). *Listening: processes, functions, and competency*. New York: Routledge.
- Yin, R. (1984). *Case study research: design and methods*. California: Sage Publications.
- Yin, R. (2017). *Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları*. (İ. Günbayı Çev.). Ankara: Nobel.